

SUUR NÄDAL PÜHAKIRJAS JA KIRIKU LITURGIAS

Eriti sünoptilisi evangeeliume (Matteus, Markus, Luukas) lugedes võime näha, kuidas ühel hetkel võtab Jeesuse teekond, mis on seni kulgenud siia-sinna läbi Galilea, otsustava suuna „üles Jeruusalemma“. Lõpule jõuab see teekond Suurel Nädalal ja paaril sellele eelneval päeval.

Issand saabub Jeruusalemma

Arvatavasti neljapäeval enne Palmipuudepäeva¹ jõuab Jeesus Jeerikosse. Juba seal tervitab rahvas Teda kui Messiat: „Jeesus, Taaveti Poeg!“ Ööseks jääb Jeesus koos oma jüngritega tõlnerite ülema Sakkeuse juurde. Reede hommikul lahkub Jeesus Jeerikost, jõudes pärastlõunaks Betfagesse või Betaaniasse.

Hingamispäeval käis Jeesus tõenäoliselt nagu tavaliselt sünagogijumalateenistusel, pärastlõunal oli aga külas (endisel) pidalitõbisel Siimonal. Seal Jeesust salviti ning tekkis konflikt Juudaga, kes heitis ette raiskamist.² Öö vastu pühapäeva veetis Jeesus Betaanias.

Pühapäeva varahommikul läks Jeesus edasi Jeruusalemma poole, Tema jüngrid leidsid eesli, millel ratsutades Jeesus sisenes Pühasse Linna kui Messias, rahukuningas. Jeesus võetakse vastu rõõmuühisete ning palmiokstega.

Esmaspäevast neljapäevani käis Jeesus iga päev templis ja kõneles rahvale, öösiti viibis aga Betaanias. Ülempreestrid ja variserid saadavad Jeesuse juurde üksteise järel käsilasi, et Teda kimbatusse ajada ja lõksu püüda, kuid see ei õnnestu.

Esmaspäeva hommikul Betaaniast Jeruusalemma minnes nägi Jeesus viljatut viigipuud ning needis selle – sümbolne akt, mille tähendust selgitab sellele vahetult järgnenud templi puhastamine kaubitsejatest ja rahavahetajatest.

Teisipäeva varahommikul taas koos Jeesusega Betaaniast Jeruusalemma tultes näevad jüngrid, et eelmisel hommikul neetud viigipuu ongi ära kuivanud. Jeesus kõneleb jüngritele usu väest.

Kõige tihedam ja lausa otsustav päev tundub olevat kolmapäev. Jeesus hoiatab rahvajuhte tähendamissõnaga viinamäe rentnikest ning vastandub järgnevates vaidlustes nii saduseridele, variseridele ja kirjatundjatele kui ka poliitilise võimu esindajatele, kuulutades viimaks ette templi hävitamist ja Jeruusalemma langemist. Ülempreestrid vastasid sellele otsusega Jeesus kinni võtta ja hukata. Ootamatult leidsid nad abilise Juudas, kes lubas nad sobival hetkel Jeesuse juurde juhtida.

Issand sööb koos jüngritega paasat

Neljapäeval pühitses Jeesus koos oma jüngritega õhtusöömaaga.³ Jeesus ise asus majaisanda kohale ja ütles oma jüngritele: „Ma olen südamest igatsenud seda paasat süüa

1 Jeerikost Jeruusalemma on 20 km, s.t umbes ühe päeva teekond. Kuna evangeeliumid ei kõnele midagi skandaalist, mis oleks tõusnud siis, kui Jeesus ja Tema jüngrid oleksid nii pika maa läbinud hingamispäeval, jääb üle oletada, et teekond Jeerikost Jeruusalemma (või õigemini Betaaniasse või Betfagesse) toimus reedel, hingamispäeval oldi rahus ja Jeruusalemma siseneti pühapäeval.

2 Vrd Jh 12:1jj; Mk 14:3jj. Sünoptikute järgi toimus salvimine kas Suure Nädala teisipäeval või kolmapäeval, siin on püütud nende andmeid kombineerida Johannese omadega.

3 Alljärgnevad kirjeldused paasasöömaajast, kohtumõistmisest ja ristilöömisest rajanevad Ethelbert Staufferi teose „Jeesus: kuju ja ajalugu“ (Jesus: Gestalt und Geschichte, 1957) eestikeelsel käsikirjalisel tõlkel.

ühes teiega, enne kui ma kannatan. Sest ma ütlen, et ma ei söö enam seda, kuni kõik on täide läinud Jumala riigis.“ Siis võttis Jeesus esimese karika, ütles ettenähtud õnnistamissõnad ja lisas pärast jüngrite aamenit suured sõnad: „Võtke see ja jagage eneste vahel. Sest ma ütlen teile, et mina ei joo enam viinapuu viljast enne, kui tuleb Jumala riik.“ Nüüd söödi tavalist eelrooga, suutäis salatit ja suutäis kibedaid rohhtaimi, mida kasteti enne ühisesse paasavaagnasse. Pärast esimest pala ütles Jeesus: „Tõesti, ma ütlen teile, üks teie seast annab mu ära, üks, kes minuga ühes sööb.“ Algas rahutu küsimuste esitamine, millest ka Juudas ise osa võttis. Siis ütles Jeesus: „See on see, kellele mina kastan ja annan selle pala.“ Ta kastis pala (kibedad rohud) paasavaagnasse ja andis selle reetjale. Selle hetke valik ja kibedate taimede kasutamine tähendas needmisakti. Juudas sõi pala ja lahkus viivitamatult.

Pärast äraandja väljatõukamist tõstis Jeesus leivaliua üles ning ütles seletussõnad: „Vaata, see on Hädaleib, mida meie isad sõid Egiptusemaal. Igaüks, kes on nälg, tulgu ja söögu. Igaüks, kes on vaene, tulgu ja söögu paasasöömaaga!“ Siis jõid jüngrid teise karika ning tavaline paasaliturgia jätkus, kuni algas tegelik söömaag. Jeesus võttis paasaleiva, ütles traditsioonilise õnnistusvormeli ja jagas leiva tükkhaaval jüngritele välja. Seejuures ütles Ta kolm lauset, mis erinesid kindlaksmääratud korrast: „Võtke ja sööge. See on minu ihu, mis teie eest antakse. Seda tehke minu mälestuseks.“ Seejärel sõid jüngrid üheskoos praetud liha, mis oli laual paasatalle asemel, viljatoite, kala, kanamune ja teisi roogi, kuni pidusöök lõppes.

Pärast söömaaga valati täis kolmas karikas, nn Õnnistusekarikas. Jeesus tõstis karika üles ja luges suurt lauapalvet milles öeldakse: „Halastaja, Ta pidagu meid Messiase päevade ja tulevase maailma vääriliseks. Tema, kes teeb suureks oma kuninga lunastuse ja osutab armu oma Salvitule, Taavetile ja tema järglastele igavesti. Tema, kes rajab rahu taevastes, andku rahu meile ja kogu Iisraelile. Õelgem aamen!“ Jüngrite ühise aameni järel andis Jeesus neile karika ja lausus jälle kolm lauset, mis juudi paasakorras ei seisnud: „Jooge sellest kõik. See on minu lepinguveri, mis valatakse ära paljude eest. Seda tehke, nii sageli kui te seda joote, minu mälestuseks.“ Seejärel laulis Jeesus koos jüngritega vahelduvate vastulauludena lõpetavad hallel-psalmid (Ps 113–118).

Jeesus lahkus koos jüngritega majast ning läks läbi öise linna Kidroni orgu. Jüngrid järgnesid Talle aupakliku vahemaa järel, tõenäoliselt väikeste rühmadena, võib-olla mööda erinevaid teid, et jõuda täiskuu valguses märkamatult Õlimäele.

Issanda üle mõistetakse kohut

Ketsemani aias Jeesus palvetas. Peagi saabus Juudas koos kinnivõtjatega ning Jeesus vangistati. Ta seoti ja viidi otseteed ülempreestri paleesse. Protsess algas tunnistajate korrakohase ülekuulamisega. Peasüüdistajaks oli ülempreester Kaifas, kohtunikeks 71-meheline suurkohtu kolleegium. Lõplikuks süüdistuseks sai see, et Jeesus on end ise tõstnud Messiaks ja Jumala Pojaks.

Pärast öise asjaarutluse lõppu viidi Jeesus ülempreestri palee siseõue ning hoiti seal valve all kuni Tema saatmiseni templimäeni – vahepeal oli seal toimunud Jeesuse kolmekordne salgamine Peetruse poolt. Valvurid viitsid kuni Jeesuse äraviimiseni (tõenäoliselt mitu tundi) aega Tema mõnitamise ja jõhkra piinamisega.

Reede varahommikul pärast päikesetõusu toimus templimäel suure kohtukoja täiskogu ametlik istung, kus langetati surmaotsus. Tava nõudis, et ülempreester Kaifas hüüdis suurkohtule: „Langetage oma otsus!“ ja kohtuteenrid hüüdsid suurkohtu iga liiget nimepidi, alustades ametiealt nooremast. Otsus oli iga kord ainult üks sõna:

„Lammaweth!“ - „Surma!“ Igal kohtuliikmel oli õigus tühistada oma senine otsus ning anda häälel õigeksmõistmise poolt, kuid keegi ei kasutanud seda õigust. Viimasena hüüti Kaifase enda nime. Otsus oli sama: „Lammaweth!“ Siis lasi Kaifas kaebealuse sisse tuua ning tegi kohtuotsuse teatavaks. Kogu Iisraeli kõrgeim vaimulik kohus mõistis valeprohveti Naatsareti Jeesuse Jumala nimel ühel häälel surma.

Kuna aastal 30 oli Rooma riigi valitsus võtnud Suurkohtult õiguse surmaotsuseid täide viia, tuli surmamõistetule anda prokuraatori kätte otsuse kinnitamiseks ja täideviimiseks. Pühade tõttu resideeris Pilatus parajasti Jeruusalemmas, Pretooriumis. Viivitamatult asuti teele, valvemeeskond ühes vangiga marssis kaasa.

Vahepeal tegi Juudas katse protesteerida, kuid seda ei õigustatud. Juudas mõistis, et ta ei suuda enam veerema hakanud laviini peatada, ja tegi oma elule lõpu.

Juudid esitasid Pilatuse ees oma süüdistused ja pärast pikka puiklemist nõustus Pilatus Jeesuse surma mõistma - ristilöömise kaudu. Esmalt aga võeti ette tavapärase piitsutamise ja lisaks mõnitasid ja piinasid rooma sõdurid Jeesust vastavalt oma fantaasiale. Jeesusele pandi ümber sarlakpunane liktorimantel, Teda krooniti kibuvitsakrooniga jne.

Issand lüüakse Kolgatal risti

Keskpäeval saatis Pilaatus Jeesuse koos hukkamiskomandoga ja kahe teeröövliga teele hukkamispaiga poole, väiksele künkale linna loodemüüri ees. Vajalikud ristipalgid seisisid hukkamisplatsil juba varasematest ristilöömistest. Põikpuid pidid kolm surmamõistetut ise kandma. Jeruusalemma naised tõid vana kombe kohaselt kruusi veini uimastavate essentsidega hukkamispaigale, nutunaised saatsid kurba rongkäiku professionaalse halamisega. Enne hukkamist pakuti surmamõistetule uimastavat jooki - Jeesus keeldus. Jeesus löödi risti keskele, teised kurjategijad Temast paremale ja vasakule. Suurkohtu juhtivad mehed olid kohal tunnistajatena.

Õige pea nad aga lahkusid, sest reedel kell 13.30 algas templis õhtuliturga - sel päeval varem kui muidu, kuna sel aastal langes paasapühade ettevalmistuspäev kokku hingamispäeva ettevalmistuspäevaga ning hingamispäeva alguseks kell 18 pidi olema õigeaegselt läbi viidud suur rituaalprogramm. Esmalt ohverdati templis tall igapäevase õhtuse ohvrina, seejärel kogunesid preestrite teenistuskorra 24 vanemat, kes ilmusid Pühasse Linna samaaegselt ainult kolmeks suureks palverännakupühaks, ja algas paasapühade laupäeva ülimalt püha lepitusrituaal. Tapeti loendamatud paasatalled ning preestrid piserdasid nende verd altarile. Vahepeal kuulutasid pasunad palveaega ja kutsusid kogu linna õhtupalvele. Ohverdamine jätkus, leviidid mängisid harfidel ja laulsid psalme: „Ma ei sure, vaid elan ja kuulutan Issanda tegusid... Kivi, mille hoonehitajad on minema visanud, on saanud nurgakiviks...“ Pasunahelid ja sarvesignaalid kuulutasid valjuhäälselt suurt sündmust, et Jumal sõlmib verega piserdatud altari juures lepituse ja rahu oma rahvaga. Siis lahkus pühalik rahvahulk tapetud talledega templimäelt. Paasatalled küpsetati kodus ja veel enne kella 18 avasid majaisandad paasasöömaaja.

Hukkamispaigas linnamüüri ees oli kella 13 paiku muutunud vaiksemaks. Ristide vahel seisis veel üksnes vältimatud hukkamise tunnistajad, jõuk sensatsioonijanalisi juute, kellel oli veel aega paasasöömaaja alguseni, lisaks mõned naised ja sõbrad. Vahisõdurid heitsid täringuid. Nad olid valmistunud pikaks õhtuks: ristilöödu suremine kestis tavaliselt palju tunde.

Üheksanda tunni paiku, s.o kella 14 ja 15 vahel päeval hüüdis Jeesus valju häälega: „Mu Jumal, mu Jumal, miks Sa oled mu maha jätnud!“ Tegemist ei olnud mitte kahtlusehetkega, vaid 22. psalmiga, mida ristilöödu palvetas. Seejärel palvetas Jeesus veel sabati-, öhtu- ja surijapalveid.

Kell 15 kõlas läbi linna templipisasunate hüüd. Öhtupalve aeg oli kätte jõudnud. Ristilöödu Kolgatal kuulis seda ja luges palvet, mida sel tunnil palvetas kogu Iisrael: „Sinu kätes on elavate ja surnute hinged. Sinu kätte annan ma oma vaimu, Sina oled mind lunastanud, Issand, Sa ustav Jumal!“ Seejärel Jeesus suri.

Kui tulid sõdurid, et ristilööduil liikmed murda ja seeläbi kiirendada nende surma ja äraviimist, oli Jeesus juba surnud. Kontrollimiseks torkas üks sõdur piigiga Jeesuse küljesse, kust voolas välja verd ja vett.

Reede öhtul, enne hingamispäeva algust, võeti Jeesus ristilt ja asetati hauda, kus Ta oli ka kogu hingamispäeva.

Pühapäeva varahommikul tulid Jeesuse hauale mõned naised, et Tema ihu lõhnavate rohtudega võida ning oma surnud Õpetajad austada, aga leiavad haua olevat avatud ja tühja.

Suure Nädala liturgiline pühitsemine

Liturgiliselt on Jeesuse surma ja ülestõusmist tähistatud alates esimestest sajanditest, esialgu eeskätt Ülestõusmisöö pühitsemisega. 3. sajandist on teada kogu Suure Nädala pühitsemisest, Nikaia kirikukogu aastal 325 tunneb juba 40-päevast paastuaega enne Paasatriduumi.⁴

Suur Nädal algab Palmipuudepühaga. Palverändur Aetheria teatel oli juba 4. sajandil Jeruusalemmas tava koguneda Palmipuudepüha pärastlõunal Õlimäele, kus umbes nelja tunni vältel lauldi hümnid ja psalme ning loeti Pühakirja ja kust tuldi seejärel, palmi- ja õlipuuoksi käes hoides, koos Kristust kujutava piiskopiga alla Jeruusalemma. Seejuures lauldi: „Õnnistatud olgu, kes tuleb Issanda nimel!“ Läänes on Palmipuudepüha protsessioonist teada 7. sajandil Hispaanias, kus see oli asetunud juba hommikuse missa eele.

Läänekiriku vana tava oli, et Palmipuudepüha missa algas kirikus altari ees palmi- ja õlipuuokste pühitsemisega. Palmioksad kujutasid Issanda võitu, õlipuuoksad rahu Jumalaga ning Püha Vaimu võidmist. Ühe pühakirjakohana loeti 2Ms 15:27–16:7, mis kõneleb veerikkast ja 70 palmipuuga õnnistatud varjulisest Eelimi oasist, kus Iisraeli rahvas viibis enne neljakümneaastast kõrberännakut. Loeti ka Palmipuudepüha evangeeliumi püha Matteuse järgi (Mt 21:1–9).

Pärast okste pühitsemist ja kirikulistele jagamist liiguti protsessioonis kirikust välja: eespool viidatud pühakirjalugemine annab selle tähenduseks patuse inimese kõrberännaku langenud maailmas pärast paradiisist väljaajamist. Väljumise järel suleti kiriku ukseid, sisse jäid vaid paar lauljat, kes retsiteerisid väljasolijatega vaheldumisi 8.–9. sajandist pärinevat responsoriumi „Gloria, laus et honor tibi sit, Rex Christe, Redemptor“.⁵ Tegemist on palvega kannatava Kristuse, Iisraeli Kuningas, Taaveti Võsu poole, et Ta kuuleks oma rahva appihüüdu ning võtaks vastu nende kiituseohvri.

Seejärel tõukas risti kandev subdiakon ristiga kirikuust ja avas selle – märgiks, et Kristuse

⁴ Paasatriduum ehk Püha Triduum: kolm püha päeva, mil mälestatakse Issanda kannatusi, surma ja ülestõusmist – Suure Neljapäeva öhtust Ülestõusmisepüha öhtuni.

⁵ Nimetatud laulu autoriks on Orleans'i piiskop Theodulf (750/60–821).

risti läbi on meile taas avatud tee taevasse, Jumala juurde – ning rahvas sisenes rõõmsalt hoosiannat lauldes kirikusse.

Tänapäeval on Palmipuudepäha protsessioon lühem ja lihtsam. Nii rooma-katoliku kui ka luterlikes liturgiates soovitatakse koguneda väljaspool kirikut. Pärast palmiokste õnnistamist ja Palmipuudepäha evangeeliumi lugemist sisenetakse laulu või psalmi saatel kirikusse, kus missa jätkub tavalise korra järgi.

Kuna Palmipuudepäha avab Suure Nädala, loetakse missal traditsiooniliselt Kannatuslugu, vana tava kohaselt päha Matteuse järgi, uuemal ajal erinevatel aastatel Matteuse, Markuse või Luuka järgi.⁶ Passiooni lugemist – eeskätt arvatavasti seetõttu, et tegemist on väga pika tekstiga – on liigendatud ja ilmestatud seeläbi, et lugejaid on kolm: üks, kes ütleb Jeesuse sõnad, teine, kes kannab ette evangelisti jutustuse, ja kolmas, kelle osaks on ülejäänud tegelaste ütlused.

Viimaste sajandite luterlikud jumalateenistuskorrad tunnevad ka nn kannatamisaja jumalateenistusi, mille keskmeks on Kristuse kannatusloo lugemine. EELK Agenda toonitab seejuures, et kannatuslugu tuleb lugeda vastavalt jumalateenistuste arvule osade kaupa, arvestades, et Kristuse surma ja matmise lugu jääks Suureks Reedeks.⁷ Kannatamisaja jumalateenistuse pidamisest EELK-s pole paraku küll suurt kuulda olnud, ka mitte Agendat kõrgelt hindavates ringkondades.

Suure Nädala esmaspäeva vanakiriklikuks evangeeliumiks on Jeesuse salvimise lugu Jh 12:1–9, teisipäeval loeti Kannatuslugu päha Markuse järgi ja kolmapäeval päha Luuka järgi. EELK uus jumalateenistuste käsiraamat pakub soome kirikukäsiraamatu eeskujul Suure Nädala kolmeks esimeseks päevaks järgmised teemad: esmaspäeval „Jeesus Ketsemanis“, teisipäeval „Jeesus kohtu ees“, kolmapäeval „Jeesus mõistetakse surma“. Miks teemade valik on just selline, on suhteliselt raske seletada, tõenäoliselt püütakse sellega anda võimalust Suurel Reedel ühekorraga loetava Kannatusloo üksikute osade üle veidi pikema ajavahemiku jooksul järele mõelda. Rooma-katoliku kirik (ja temaga koos mitmed luterlikud kirikud) on jäänud esmaspäeval salvimise loo juurde, teisipäeval meenutatakse Juuda ärasaatmist õhtusöömaajalt ning Jeesuse ettekuulutust selle kohta, et Peetrus Ta salgab (Jh 13:21–33.36–38), kolmapäeval – nii nagu Suure Nädala kronoloogiat vaadates on ka igati sobiv – Jeesuse reetmist Juuda poolt ning ettevalmistusi paasasöömaajaks (Mt 26:14–25).

Suure Neljapäeva liturgia on otseselt seotud Jeesuse Viimase Õhtusöömaajaga. Eriliseks teeb selle ühelt poolt ootamatu pidulikkus – lauldakse Gloria't, kasutatakse valget värvi – teisalt tänapäeval paljusid ilmse kohmetusega täitev või isegi pilklikult muigama panev jalgadepesemise talitus, mis oli vanemal ajal tavaks katedraalides ja kloostrites, tänapäeval aga soovitatakse võimalusel läbi viia kõigis kirikutes.⁸

Paasatriduum

Suure Neljapäeva õhtuga juhatakse sisse Paasatriduum, kolm päeva, mil mälestatakse Kristuse kannatusi, surma ja ülestõusmist. Usutunnistuse järgi on Kristus „kolmandal päeval üles tõusnud surnuist“, ja see ei tähenda mitte kolme päeva pärast surma, vaid just nimelt Paasatriduumi kolmandat päeva.

⁶ Vanem tava oli lugeda Markuse passiooni Suure Nädala teisipäeval ning Luuka passiooni Suure Nädala kolmapäeval.

⁷ Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kiriku Agenda. Stockholm 1979. Lk 175.

⁸ Jalgadepesemise talituse kohta tarvitatakse liturgikas mõistet mandatum – käsk: „Ma annan teile uue käsu: armastage üksteist!“ (Jh 13:34)

Esimene päev algab Püha Õhtusöömaaja seadmisega Suure Neljapäeva õhtul, jätkub läbi Ketsemani palveheitluse ja Jeesuse vahistamise Tema üle kohtumõistmisega nii juutide kui roomlaste poolt, Tema kannatuste, ristilöömise ja surmaga, ning lõpeb Tema ristilt võtmise ja matmisega.

See, et Suur Neljapäev ja Suur Reede on liturgiliselt üks päev, on ka põhjuseks, miks Suure Reede jumalateenistusel kasutatakse Suurel Neljapäeval pühitsetud armulauaande.⁹ Jeesus ise kasutab armulauasakramendi seadmissõnades nn etteulatuvat ja lõpetamata olevikku, mis tähendab, et õhtusöömaajal – nii Suurel Neljapäeval, s.t enne Tema tegelikku ristisurma, kui ka tagantjärgi, s.t iga kord armulauasakramendi pühitsemisel – teostub reaalselt see, mis teostus Suurel Reedel Kolgatal. Sisuliselt on see üks ja sama sündmus, mis meie jaoks, kes elame erinevalt Jumalast ajas, on küll jagatud justkui erinevateks hetkedeks (nii kitsamas, s.t Suure Nädala, kui ka laiemas, s.t kogu kirikuloo mastaabis), ent siiski üks ja seesama. Armulaud on osasaamine Kristuse kannatustest ja surmast, ning need ei hõlma endas mitte üksnes seda silmapilku Suure Reede pärastlõunal, mil Tema süda lakkas tuksumast, vaid kõiki Paasatriduumi esimese päeva sündmusi.

Suure Neljapäeva liturgia on lisaks ootamatule valguse- ja rõõmusähvatusete keset paastuaega ka väga kontrastne. Missa lõpeb kaebepsalmi laulmise (Ps 22) ning altari tühjendamise ja paljastamisega. Kirikulised lahkuvad vaikuses või jäävad öisesse palvevalvesse (seda soovitatakse ka EELK uues jumalateenistuste käsiraamatus).

Traditsioonilises rooma tunnivalves tuleb Suure Neljapäeva iseloom esile väga haaravate ja kõnekate valgusesümbolite kaudu. Hommikupalve (Matutinum ja Laudes) alguses seatakse altari ette kolmnurkne küünlajalg, millel põleb 15 küünalt. Iga psalmi lõpul (Matutinumis on neid 9, Laudeses 5) kustutatakse üks küünal, esmalt kõige alumine kiriku evangeeliumiküljel, seejärel kõige alumine epistliküljel jne. Seejuures ei palvetata Suurel Neljapäeval, Suurel Reedel ega Vaiksel Laupäeval psalmide lõpul „Au olgu Isale ja Pojale ja Pühale Vaimule.“ Sakariase kiituslaulu (Benedictus) kuue viimase salmi ajal kustutatakse üksteise järel ka kuus altariküünalt, seejärel viimsedki küünlad ja tuled kirikus, ning kõik ütlevad põlvitades: „Kristus on meie eest saanud kuulekaks kuni surmani.“

Suurel Reedel kogunetakse kirikusse kas hommikul või – vanema tava järgi – pärastlõunal, Kristuse surmatunnil.¹⁰ Liturgia on vaikne ja lihtne, koosnedes traditsiooniliselt kolmest osast: pühakirjalugemised koos psalmiga ja Kannatuslugu püha Johannese järgi, eestpalved ning risti austamine kaebesalmide (Improperia), hümnide ja risti suudlemise ja/või kummardamisega. Lisandub osasaamine Suure Neljapäeva missal pühitsetud armulauaandidest, millele vana tava kohaselt järgnes vesper ja/või kompletoorium.

EELK Agenda näeb Suureks Reedeks ette erilise nn liturgilise jumalateenistuse, mis koosneb peaaegselt koguduselauluga vahelduvast Kannatusloo lugemisest, kusjuures Kannatuslugu on kombineeritud erinevatest evangeeliumitest. Lisanduvad kaebesalmid ja kirikupalve. Jutlust ette nähtud ei ole. Tõsi, kirikuaasta propriumis nähakse ette ka Suure Reede peajumalateenistuse elemendid, samas puudub selgitus, millal pidada peajumalateenistust (tõenäoliselt hommikul) ja millal liturgilist (tõenäoliselt Kristuse surmatunnil). Tavapraktikas on liturgiline jumalateenistus ühendatud peajumalateenistuse elementidega (jutlus, armulaud) ning peetud seda tõenäoliselt hommikul või

⁹ Ennepühitsetud andide liturgia Suurel Reedel on läänes tavaks alates 10. sajandist.

¹⁰ Alates 4. sajandi lõpust tuntakse Jeruusalemmas risti austamist Suure Reede hommikul ning sõnajumalateenistust Kannatusloo lugemisega pärastlõunal. Viimane oli Augustinuse andmeil tavaks ka Põhja-Aafrikas.

ennelõunasel ajal (nõukogude okupatsiooni ajal, mil Suur Reede ei olnud püha, siiski sageli ka õhtul).

Uus jumalateenistuste käsiraamat näeb Suure Reede peamise jumalateenistuse ajana hommikut, lisaks antakse võimalus pidada eraldi Kristuse surmahetke palvus ning Jeesuse matmisele pühendatud õhtuteenistus.

Vaikel Laupäeval ehk Kristuse surmale järgnenud hingamispäeval (Suure Reede õhtust Vaikse Laupäeva õhtuni) liturgiat ei ole. Kogudus on palves Kristuse haua juures. Tunnipalvetes kordub salm: „Kristuse on meie eest saanud kuulekaks kuni surmani, pealegi kuni ristisurmani.“